

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՊՐՈԲԼԵՄՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԱՐԴԵՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՇԵՇՏԱԿԻ ՎԵՐԵԼՔԻ ՀԱՄԱՐ

Է. ՀԱԿՈՐՅԱՆ

Հայկ. ՍՍՌԻ Ժողտնտխոսքի ֆիմիական արդյունաբերության վարչության պետի տեղակալ

Ժողովրդական տնտեսության մյուս ճյուղերի հետ միասին, քիմիական արդյունաբերությունը կարևոր դեր է խաղում կոմունիստական շինարարության պլանների իրականացման գործում, մոտեցնելով մեր երկիրը հիմնական տնտեսական խնդրի լուծմանը, այն է՝ բնակչության մեկ շնչին ընկնող արդյունաբերական արտադրանքի արտադրության հասնել և անցնել կապիտալիստական առավել զարգացած երկրներից:

Քիմիայի բնագավառում կատարված նորագույն գիտական հայտնագործումները թույլ կտան ժողովրդական տնտեսության մեջ ավելի լրիվ կերպով օգտագործել բնության անապառ հարստությունները, շարունակ աճող մասշտաբով ու արագ տեմպերով զարգացնել սինթետիկ նյութերի արտադրությունը և բարձրորակ ապրանքների ըստացումը: Գյուղատնտեսության շեշտակի վերելքի հետ միասին հնարավորություն կստեղծվի մոտակա 5—6 տարում լիառատ կերպով ապահովել բնակչության աճող պահանջմունքների բավարարումը՝ հաբուստով, կոշիկով և ժողովրդական սպառման այլ առարկաներով:

Ներկայումս Սովետական Միությունը քիմիական արտադրանքի արտադրության ծավալով աշխարհում զբաղում է երկրորդ տեղը: Սակայն քիմիական արդյունաբերության զարգացման տեմպերը և արտադրության ռեսուրսներն ունեցող մակարդակը, հատկապես սինթետիկ նյութերի արտադրության գծով, դեռևս չեն բավարարում ժողովրդական տնտեսության աճող պահանջներին: Անբավարար ծավալով են արտադրվում

պլաստիկ մասսաները, սինթետիկ կաուչուկը, արհեստական և սինթետիկ թելերը, հանքային սարատանյութերն ու քիմիական արտադրանքի մի քանի այլ տեսակները:

Մեր արդյունաբերությունը հատկապես ետ է մնում սինթետիկ նյութերի արտադրությանը: Դրանով է բացատրվում այն հանգամանքը, թե ինչու ՄՄԿՊ Կենտկոմի Մայիսյան պլենումը սովետական ժողովրդի առաջ այնպիսի սրովյաժը դրեց քիմիական արդյունաբերության, մասնավորապես, սինթետիկ նյութերի արտադրության զարգացումն արագացնելու անհրաժեշտությունը:

Սինթետիկ նյութերին, այլ կերպ այսպես կոչված պոլիմերներին, հատուկ են այնպիսի հատկություններ, ինչպես ամրությունը և ձկուներությունը: Հենց ամրության և ձկունության զուգորդությունն էլ առաջին հերթին պայմանավորում են նրանց արժեքը և անփոխարինելի դարձնում մարդու կյանքում:

Այդ պոլիմեր նյութերը, որոնցից մարդը վաղուց օգտվում է, գոյություն ունեն բնության մեջ: Դրանք են՝ կաշին, բուրդը, մետաքսը, բուսական թելերը, բնական կաուչուկը, փայտանյութեր:

Անցյալ դարի վերջում քիմիային հաջողվեց ստանալ առաջին սինթետիկ նյութերը, որոնք այժմ համաշխարհային էկոնոմիկայում արտադրվում են շարունակ աճող չափերով և նրանց կիրառությունը տարածվում է արդյունաբերության բոլոր նորամուտ բնագավառների ու մարդու կենցաղի վրա: Այդպիսի սինթետիկ նյութեր են

հանդիսանում սինթետիկ կառուցվածքները և թելերը, պլաստմասսաները, լաքերը և փերիերը, ֆիմիայի զարգացումը թույլ է տալիս այժմ ստեղծել այնպիսի պոլիմերներ, որոնց չի կարելի հանդիպել բնության մեջ։ Նրանք օժտված են արժեքավոր հատկությունների՝ հսկայական բազմազանություններով, ինչպես, օրինակ, ամրության, ճկունությամբ, կրակակայունությամբ, դանդաղ հնացումով կամ այդ հատկությունների տարբեր զուգորդություններով։

Առանձնապես կարևոր է այն, որ պոլիմերային նյութերը հնարավոր է անսահմանափակ քանակությամբ ստանալ նաև ոչ դեֆիցիտային հումքից՝ բնական գազից և նավթաքիմիական արդյունաբերության հեռացող զազերից։

Արհեստական նյութերի արմատավորումը ժողովրդական տնտեսությանը, զանազան ճյուղերում կտա հասարակական աշխատանքի և ժողովրդական միջոցների հսկայական տնտեսում։

Պարտիայի և կառավարության կողմից մշակված միջոցառումներում քիմիական արդյունաբերության զարգացման վերաբերյալ միութենական մյուս ռեսպուբլիկաների հետ միասին նախատեսվում է Հայկական ՍՍՌ քիմիական արդյունաբերության հետագա զարգացումը, ինչպես գոյություն ունեցող արտադրությունների ընդարձակումով, այնպես էլ նոր արտադրությունների և, գլխավորապես, սինթետիկ նյութերի արտադրության կազմակերպմամբ։

Եթե Հայաստանում մինչև Սովետական իշխանության հաստատումը քիմիական արդյունաբերության ոչ մի ձեռնարկություն չկար, ապա ներկայումս ռեսպուբլիկայում գոյություն ունի զարգացած քիմիական արդյունաբերություն, որը կազմակերպված է տեխնիկայի և արտադրության տեխնոլոգիայի ժամանակակից նվաճումների բազայի վրա։ Ռեսպուբլիկայի քիմիական արդյունաբերության զարգացման առաջին իսկ քայլերից գերակշռում էր օրգանական սինթեզի տեխնիկան։ Այդ բացատրվում էր Հայկական ՍՍՌ-ում էժան հիդրոէլեկտրաէներգիայի և բարձրորակ կրաքարերի անսպառ պաշարների առկայությամբ, որոնք երեսնական թվականներին թույլ տվեցին ստեղծել կալցիումի կարբիդի՝ այն ժամանակվա համար հզոր արտադրությունը, որը հումք էր ծառայում կալցիումի ցիանամիդի և

նրա ածանցյալների համար, ինչպես նաև իբրև աղբյուր ացետիլենի՝ օրգանական սինթեզի այդ, դրեթե ունիվերսալ հումքի ստացման համար։

Այսպիսով, Հայաստանում դրվեց ՍՍՌ-ի միակ ըլրարկենային կառուցված արտադրության հիմքը։

Կարբիդից ստացվող ացետիլենի բազայի վրա ռառանական թվականներին շարք մտավ օրգանական սինթեզի երկրորդ արտադրությունը՝ «Պոլիվինիլացետատ» գործարանը։ Ռեսպուբլիկայի քիմիական արդյունաբերության զարգացման մեջ զգալի տեղ գրավեց սինթետիկ հանքային պարարտանյութերի արտադրությունը։

Տարեցտարի ընդարձակվում էր ինչպես ներկված արտադրությունների ծավալը, այնպես էլ թողարկվող արտադրանքի ասորտիմենտը։

Ներկայումս ռեսպուբլիկայի քիմիական արդյունաբերությունը թողարկում է ժողովրդական տնտեսության համար այնպիսի կարևոր արտադրանքներ, ինչպես՝ սինթետիկ կաուչուկ, կաուստիկ սոդա, կալցիումի կարբիդ, սինթետիկ ամոնիակ, հանքային պարարտանյութեր, քաղախաթթու, աղաթթու, ազոտական և ծծմբական թթուներ, վինիլացետատ և նրա ածանցյալները, ավտոդեղեր, ռետինատեխնիկական առարկաներ, շատ տեսակի փերիեր և այլն։

ՍՄԿՊ Կենտկոմի Մայիսյան պլենումի ընդունած որոշումները ապահովում են Հայաստանի քիմիական արդյունաբերության նոր բուռն աճը։ Միջոցառումները նախատեսվում են բնական դուրզի լայն օգտագործումը ինչպես քիմիական վերամշակման, այնպես էլ ընդարձակվող և նոր կազմակերպվող արտադրությունների էներգետիկ բալանսի համար։ Մասնավորապես կազմակերպվում է ացետիլենի արտադրությունը բնական գազից, կարբիդային եղանակով ացետիլեն ստանալու փոխարեն, որը կապահովի օրգանական սինթեզի արտադրությունների խիստ աճը։

Ս. Մ. Կիրովի անվան գործարանի ընդարձակման միջոցով նախատեսվում է գրեթե երկու անգամ ավելացնել սինթետիկ կաուչուկի թողարկումը, իսկ կաուստիկ սոդայի արտադրությունը զգալիորեն ավելացնել։ Այստեղ էլ ստեղծվում է նոր արտադրություն՝ պոլիբրոմվինիլային խեփի թողարկման համար։

Պոլիբրոմվինիլային խեփերը լայն կիրառու-

թյուն կդտնեն կաբելի արդյունաբերության մեջ, որպես մեկուսիչ շրջադիրներ Այդ թույլ կտա տնտեսել ահագին քանակությամբ գունավոր մետաղ և կաուչուկ, որոնք ներկայումս կիրառվում են կաբելների մեկուսիչ թաղանթների համար: Պոլիբլորմինիլային խեփերը հնարավորություն կըտան կազմակերպել լինելուն, շինարարական վերամշակման նյութերի, տարբեր գույնի պարկետների, սանտեխնիկական սարքավորման, գալանտերեայի ապրանքների և տնային գործածության առարկաների մեծ արտադրությունը:

Ս. Մ. Կիրովի անվան գործարանում կընդարձակվի նաև կարբիճուրի, բլորկաուչուկի և աղաթթվի արտադրությունը:

«Պոլիմիլիացետատ» գործարանում ավելանում է քացախաթթվի թուղարկումը: Նրա մի մասը կվերամշակվի վինիլացետատի, իսկ մյուս մասը նոր կազմակերպվող արտադրությունում կվերամշակվի ացետիլցելյուլոզայի: Ացետիլցելյուլոզան հումք կծառայի ացետատային մետաքս ստանալու համար՝ ներկայումս Կիրովականում կաուչուկից ացետատային մետաքսի գործարանում: Այստեղ էլ վինիլացետատի բաղալի վրա կթողարկվի սինթետիկ նյութերի լայն ասորտիմենտ, ինչպես, օրինակ, պոլիվինիլբուտիրալային թաղանթ, պոլիվինիլային սպիրտ, պոլիվինիլացետատային էմուլսիա, ինչպես նաև կարբինոլ-տեղակալված ֆենոլ-ֆորմալդեհիդային խեփեր և այլն: Գործարանում կազմակերպված է վինիլֆեքսի արտադրությունը, որը կիրառվելու է կաբելային արդյունաբերության մեջ էլեկտրահաղորդալարերի մեկուսացման համար:

Այդ միջոցառումը հնարավորություն կտա տնտեսել մեծ քանակությամբ մանվածք և լաք, որոնք այժմ գործածվում են փաթովթային հալորդալարերի համար: Դա մեծ չափով կկրճատի էլեկտրասարքավորման զաբարիտները և էլեկտրամեքենաշինության մեջ կտա հազարավոր տոննա մետաղի տնտեսում:

Կիրովականում կազմակերպվում է սինթետիկ կոբոնդի արտադրությունը՝ տարեկան 18,5 տոննա կարողությամբ և մեկամիլի արտադրությունը: Կոբոնդից կստացվեն թանկարժեք սինթետիկ քաբեր՝ ռուբիններ, որոնք կիրառվում են ժամացույցային և սարքաշինական արդյունաբերության մեջ:

Մյուս սինթետիկ պրոդուկտը՝ մեկամիլնը ծառայում է բարձրորակ օրգանական սոսինձների և լաբերի ստացման համար, որոնք կիրառվում են մեքենաշինական, էլեկտրատեխնիկական, սարքաշինական, ինչպես նաև պլաստիկ մասսաների արդյունաբերության մեջ:

Կստեղծվի նաև կապրոնային կորդի և մետաքսի արտադրությունը, ընդ որում յոթնամյակի ընթացքում կապրոնային կորդի արտադրման ամբողջ կարողությունը լիովին կգործարկվի:

Ավտոդեղերի արտադրությունում բամբակեղենի փոխարեն կիրառվելու է կապրոնային կորդ, որը 40% -ով կավելացնի ավտոդեղերի վաճառքի մեկ միավորին ընկնող կաուչուկի ծախսը: Ավտոդեղերի արտադրությունը ավելանալու է գրեթե երկու անգամ:

1959—1965 թթ. ընթացքում ռեսպուբլիկայում զգալիորեն կաճի ռետինատեխնիկական առարկաների արտադրությունը: Մասնավորապես մեծ քանակությամբ կթողարկվեն տափակ և սեպաձև փոկեր, թաթախովի և մամլած առարկաներ: Նշված առարկաների համախառն թողարկումը զգալիորեն կաճի:

Յոթնամյակի ընթացքում նախատեսվում է ընդլայնել լաքերի և ներկերի արտադրությունը:

Գոյություն ունեցող քիմիական արտադրությունների ընդլայնման և նորերի կազմակերպման վերաբերյալ վերևում նշված միջոցառումները թույլ կտան ավելացնել քիմիական արդյունաբերության համախառն արտադրանքի թողարկումը 3,7 անգամ:

Հասկանալի է, որ այդ միջոցառումները կպահանջեն զգալի կապիտալ ներդրումներ ռեսպուբլիկայի քիմիական արդյունաբերության զգոթի: Այդ նպատակով ՄՍՄՄ Պետպլանը 1959—1965 թթ. ընթացքում հատկացրել է զգալի գումարներ:

Դա մեծ պարտականություն է դնում քիմիական արդյունաբերության, նախագծային հիմնարկների և շինարարության միևնույնության աշխատողների վրա՝ քիմիական արտադրությունների օբյեկտների շինարարության նախագծատեխնիկական դոկումենտացիան ժամանակին մշակելու համար:

Հայաստանի ԿՊ Կենտկոմի մայիսին կայացած

պլանումը հաստնացած համարեց ռեսպուբլիկայում քիմիական արդյունաբերության նախագծահետադոտական ինստիտուտի կազմակերպման հարցը, որը կօգնի ժամանակին մշակելու կառուցվող օբյեկտների նախագծա-տեխնիկական դոկումենտացիան:

Ներկայումս Ազոտական արդյունաբերության պետական ինստիտուտը (ԳԻԱՊ) Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի օրգանական քիմիայի ինստիտուտի հետ միասին զբաղվում է քլորային նիտրոպիլի միջոցով ֆոտոսինթեզի եղանակով կապրոլակտամի ստացման հարցով, ի տարբերություն կոքսաքիմիայի այժմ տարածված ֆենոլային եղանակի:

Առաջին եղանակը թույլ կտա քլոր ստանալ ոչ էլեկտրոլիտիկ եղանակով, որը Հայաստանի պայմաններում լարված էլեկտրաբալանսի պատճառով կենսական հարց է դարձել:

Այդ եղանակը հնարավորություն կտա կազ-

մակերպել նաև նատրիումական սելիտրայի, կալցինացված սոդայի և ալյնի ստացման կոմպլեքսային տեխնոլոգիան:

Ազատված քլորը կարող է օգտագործվել քլորօրգանական միացությունների սինթեզում, բնական զազի բազայի վրա, որի կոմպլեքսային օգտագործման դեպքում կարող է ստացվել նաև մեթանոլ և ամոնիակ:

Հայկական ՍՍՌ քիմիական արդյունաբերության զարգացման 1959—1965 թթ. միջոցառումների իրականացման շնորհիվ, յոթնամյակի վերջում կստեղծվի լայնորեն զարգացած, ժամանակակից տեխնիկայի և տեխնոլոգիայի պահանջների մակարդակի վրա կազմակերպված քիմիական արդյունաբերություն: Այն բազա կհանդիսանա քիմիական արդյունաբերության հետագա բուռն զարգացման համար՝ ռեսպուբլիկայի հումքային ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործումով:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ-ԷԼԵԿՏՐԱՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԱՐԴՑՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՍԱՐԳԱՇԻՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՎՏՈՄԱՏԱՑՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Գ. ՉՈՒԱՅԱՆ

Հայկ. ՍՍՌ Ժողտնտխոբքի էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության և սարքաշինության վարչության պետ

Մեր երկրի հսկայական մասշտաբներով իրականացվող էլեկտրիֆիկացիան պահանջեց էլեկտրական մեքենաների, պարատուրայի և էլեկտրատեխնիկական նյութերի նոր տեսակների արտադրության կազմակերպումն ու նրանց թողարկման զգալի ավելացումը:

Մեր ռեսպուբլիկայում գունավոր մետաղների (պղինձ, ալյումինիում), սինթետիկ կաուչուկի, մեկուսիչ նյութերի և այլնի արտադրությունը հիմք հանդիսացավ ժողովրդական տնտեսության առաջավոր ճյուղերից մեկի՝ էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության ստեղծման համար:

Հայաստանում էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության առաջին օջախը Նրեանի էլեկտրաշարժիչների գործարանն էր, որ ստեղծվել է նախ-

կին էլեկտրավերանորոգման գործարանի բազայի վրա: Նրանից անմիջապես հետո կազմակերպվեցին կաբելի, էլեկտրամեքենաշինական և էլեկտրատեխնիկական գործարանները: Նրեանի կաբելի գործարանը կարևոր դեր է խաղացել ռեսպուբլիկայի էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության զարգացման գործում: Նա արտադրում է տեղական ման փաթույթային հաղորդալարեր, լուսավորության շնուրներ, շլանգային և ՍՌԳ—ՎՌԳ տիպի կաբելներ, գունավոր գլանվածք:

1947 թվականին Նրեանում ստեղծվել է էլեկտրական մեքենաների արտադրության նոր ձևաձևարկություն, որը մի քանի տարուց հետո վերափոխվեց է Լենինի անվան էլեկտրամեքենաշինական գործարանի՝ «Հայէլեկտրագործարանի»: